

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Історичний факультет
Науково-дослідна лабораторія "Дослідження історії Волині"

МАТЕРІАЛИ
III Волинської Міжнародної
історико-краєзнавчої конференції,

12-13 листопада 2010 року

Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
Житомир
2010

УДК 94(477)
ББК 63.3(4 УКР)
М 33

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 3 від 22 жовтня 2010 р.)*

М 33   **Матеріали III Волинської Міжнародної історико-
краєзнавчої конференції (Житомир, 12-13 листопада
2010 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010.
– 348 с.**

ISBN 978-966-485-071-8

УДК 94(477)
ББК 63.3(4 УКР)

*Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених
фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей.*

Наукове видання

**Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції
12-13 листопада 2010 року**

Збірник наукових праць

Відповідальний за випуск: Гуцало Л.В.

Надруковано з оригінал-макету авторів
Підписано до друку 3.11.2010. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Гарнітура Arial, 8 pt.
Ум.друк арк. 21,75. Обл.вид. арк. 27,07. Зам. 220. Тираж 300.
Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
ЖТ №10 від 07.12.04 р.
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua

ISBN 978-966-485-071-8

© Колектив авторів, 2010

Новітня доба на Волині

Олег Болюк
(м. Львів)

ДЕРЕВ'ЯНЕ ОБЛАШТУВАННЯ ЦЕРКОВ РІВНЕНСЬКОГО ПОЛІССЯ (ЗНАХІДКИ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ 2010 РОКУ)

Архітектурне оздоблення церков та їх внутрішнє дерев'яне облаштування, особливо літургійно-обрядового простору, вивчене спорадично. Увага іноземних та українських науковців була спрямована насамперед на генезис і типологію церковного будівництва, іконографічну програму іконостаса, його тектоніку, силует, композиційну будову та майстерність сницарства. Натомість дослідження інших дерев'яних конструкцій української церкви не стали предметом окремого наукового зацікавлення, тому їх аналітичне та теоретичне опрацювання є актуальним. Підтверджує необхідність їх вивчення монографічне дослідження, яке виконується автором статті й пов'язане із загальною темою відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України "Історія та теорія українського декоративного мистецтва: видова специфіка".

Упродовж 14 днів (з 25 травня до 7 червня 2010 р.) на теренах Західного Полісся (Костопільський, Березнівський, Сарненський, Дубровицький, Зарічненський р-ни Рівненської обл.) удалося зафіксувати цінні об'єкти церковної архітектури та твори літургійного облаштування храму. Результати вивчення локальних особливостей об'ємно-просторового рішення церков підтверджують синтезу про нав'язування Московським православ'ям на цих теренах специфіки його віровчень. Його експансія також проявилася з початку ХІХ ст. у перебудовах усіх без винятку святинь у так званому "синодальному стилі". З іншого боку, в окремих творах релігійного призначення відчутні впливи латинського обряду, що свідчить про тривале домінування тут і католиків.

Внутрішні приміщення храмів Рівненського Полісся диспонуєть стаціонарним (іконостаси, парапети хорів, кліросів та солеї), стаціонарно-рухомим (зокрема процесійні ікони, саркофаговидні "гробівці" та ін.) і рухомим (аналої) облаштуванням, яке відзначається оригінальністю та, водночас, має низку подібних ознак з архітектурою церков та їх наповненням інших етнорегіонів. Специфіка організації внутрішнього простору поліських церков нагадує аналогічні способи обладнання храмів, зокрема Волині, Північних Буковини й Бессарабії. Причина подібності пов'язана з тривалою політичною належністю цих українських земель до Російській імперії, отже, і домінуючої її ортодоксальної релігії, що й інспірувало притаманні тільки їй особливості облаштування церков. Наприклад, у них солея та кліроси відокремлені від нави

парапетом, що рідко трапляється в давніх храмах Галичини, Закарпаття, Буковини. Біля нього переважно встановлюють аналої, процесійні ікони, гробівці із силуетно-фігуративним зображенням сцен Воскресіння, Розп'яття з Пристоячими, що створює враження додаткової вітарної перегородки.

Таким чином, резюмуючи огляд найвиразніших у художньому сенсі польових матеріалів, можна стверджувати, що універсальність церковних творів полягає у їх функціонально-тектонічних ознаках і свідчить про тісний взаємозв'язок процесів становлення й розвитку українського мистецтва. Унікальність раритетів літургійного облаштування переконує про намагання майстра реалізувати художній задум в індивідуальній манері або копіювати відомі зразки.

Валентина Власенко
(м. Київ)

ІДЕОЛОГІЧНА РОБОТА З НАСЕЛЕННЯМ ЖИТОМИРЩИНИ В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941-1943 РР.)

Невдовзі після початку Другої світової війни Житомир, як і майже вся територія України, опинився під владою Німеччини. Уся територія сучасної ласті була включена до складу рейхскомісаріату "Україна", який поділявся на ість генеральних комісаріатів (Волинь, Житомир, Київ, Миколаїв, Таврія та Дніпропетровськ). Житомир разом із північними районами Вінницької області та івденними районами Подільської області, БРСР разом із містом Мозирем було ключено до генерального округу "Житомир".

Як і інші збройні конфлікти, ця війна, велася не лише на полі бою за опомогою звичайної зброї. Одним із таких засобів боротьби була ідеологічна боротьба. Як німецька, так і радянська сторони намагалися якомога ефективніше впливати на населення, яке являло собою один із найважливіших ресурсів для ведення війни. З початком війни А. Гітлер зазначав, що "ця війна розпочалася, як на ідеологій і рас". Саме тому пропонував вести її з небувалою досі ірстокістю та позбутися "лицарських традицій". Він вважав українців лінивими, но організованими та нацією, яка реагує лише на нагайку. "Сімейство іроликів", яке вдалося приборкати лише Сталіну [1, с. 70, 75].

Головні напрямки та принципи ідеологічної обробки населення були визначені ще до нападу на СРСР директивою начальника штабу верховного командування збройних сил Німеччини А. Йодля від 6 червня 1941 року. іректива приписувала дотримуватися таких тез і правил у пропагандистській роботі:

- противником Німеччини є не народи СРСР, а виключно "єврейсько-більшовицький радянський уряд" і комуністична партія, що прагне світової революції;
- німецькі війська прийшли не як вороги, а як визволителі від необмеженого насилля та тиранії радянського режиму;
- німецькі збройні сили неодмінно застосують силу й жорстоко покарають за удь-який спротив, де б і ким би він не чинився;
- населенню потрібно довести необхідність збереження економіки від зуйнування, заспокоїти людей обіцянками майбутньої зміни форм організації господарювання та спонукати їх до подальшої праці;
- пропаганда має сприяти розпаду Радянського Союзу на окремі частини. На місцях органи пропаганди мають користуватися тією мовою, яка там

ЗМІСТ

<i>Програма III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції.....</i>	<i>3</i>
<i>Регламент роботи.....</i>	<i>5</i>
<i>Робота секцій.....</i>	<i>6</i>

ВОЛИНЬ: ДАВНІЙ СЕРЕДНІЙ ТА НОВИЙ ЧАС

Діана Аверіна-Лугова. <i>Діяльність Севастопольського відділення Товариства захисту жінок у 1901-1912 рр. ....</i>	<i>16</i>
Іван Батов. <i>Новітні хімічні дослідження Мармурового моря спеціалістами Новоросійського товариства природознавців у 1894 році та їхні практичні результати для історії науки.....</i>	<i>17</i>
Олександр Буравський. <i>Римо-католицька церква в конфесійній карті Правобережної України на початку ХХ ст.....</i>	<i>20</i>
Ольга Васильєва. <i>Господарі Гадяцького замку в структурі управлінського апарату гетьманського двору (1687-1734 рр.).....</i>	<i>23</i>
Вікторія Венгерська. <i>Національне, релігійно-освітнє маркування російською владою та польською шляхтою населення Правобережжя в I пол. ХІХ ст.....</i>	<i>25</i>
Михайло Гаухман. <i>Польський національний проект у російській національній політиці на Правобережній Україні (1905-1914 рр.).....</i>	<i>27</i>
Ігор Гуменюк. <i>Початок будівництва залізниці Київ – Балта. Спорудження залізничного вузла станції Козятин та історія його функціонування до подій 1905 року.....</i>	<i>29</i>
Сергій Дегтярьов. <i>Проблема підготовки кваліфікованих кадрів для державних установ першої половини ХІХ ст. (за матеріалами "Полного собрания законов Российской империи).....</i>	<i>33</i>
Василь Денисюк. <i>Польська політична доктрина та Волинь у кінці ХVІІІ – 30-их роках ХІХ ст. ....</i>	<i>36</i>

НОВІТНЯ ДОБА НА ВОЛИНІ

Олег Болюк. <i>Дерев'яне облаштування церков Рівненського Полісся (знахідки мистецтвознавчої експедиції 2010 року)</i>	114
Валентина Власенко. <i>Ідеологічна робота з населенням Житомирщини в роки нацистської окупації (1941-1943 рр.)</i>	115
Ігор Власюк. <i>Розвиток сільського господарства Волинської губернії (округу) в період нової економічної політики (1921–1928 рр.)</i>	117
В'ячеслав Гордієнко. <i>Православна церква на Західній Україні (1939 – 1941 рр.)</i>	120
Галина Гордієнко. <i>Організація та результати діяльності інтернатів для інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у 1944 – 1945 рр.</i>	122
Сергій Гузенков. <i>Регіональна історія в лещатах пам'яті</i>	125
Людмила Гуцало. <i>Доля інтелігенції національних меншини України в кінці 30-х років ХХ ст.</i>	127
Руслана Давидюк. <i>Архітектор у політиці: громадсько-політична діяльність Сергія Тимошенка в 30-х роках ХХ століття</i>	130
Лілія Дробіна. <i>Соціальне влаштування дітей-сиріт у 1944-1953 рр. у західних областях України</i>	132
Андрій Жив'юк. <i>Західноукраїнська компартійна номенклатура в 1939-1941 рр. (за матеріалами Рівненського обкому КП(б)У)</i>	134
Людмила Загребельна. <i>Православна церква на Рівненщині в 60-х – початку 80-х рр. ХХ ст.</i>	138
Марія Дідківська, Наталія Зінкевич. <i>Спогади чехів села Малинівка на Житомирщині</i>	140
В'ячеслав Калініченко. <i>Доколгоспне село Наддніпрянщини (1917–1930 рр.): доля громади</i>	141
Оксана Капіщук. <i>Пшебраже: сторінка українсько-польського протистояння у роки Другої світової війни</i>	143
Киданюк Андрій. <i>Зміни в соціальному складі населення західноукраїнського села в повоєнний період (1944–1950 рр.)</i>	146
Володимир Ковальчук. <i>Загадкові "Мамай" і "Чупринко" (як незнання псевдонімів Романа Шухевича та Миколи Козака стало на заваді розширенню джерельної бази ОУН і УПА)</i>	148
Іван Ковальчук. <i>Поширення бофонів ОУН і УПА на території Житомирської області</i>	150
Тетяна Ковальчук. <i>Розвиток туристичної справи на Волині в міжвоєнний період</i>	153

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ "ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ВОЛИНИ"
18 – 19 листопада 2011 року проводить

IV Волинську Міжнародну історико-краєзнавчу конференцію

Планується робота за наступними напрямками:

Історія України.
Всесвітня історія.
Краєзнавство.
Історія Волині.
Джерелознавство, історіографія та спеціальні історичні
дисципліни.

Умови участі в роботі конференції

1. Заявка учасника (до **10 жовтня 2011 р.**). Вказується прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, поштова та електронна адреси, контактний телефон, тема доповіді.

2. Тези доповіді (до 3 сторінок в електронному та паперовому варіантах без ілюстрацій та науково-довідкового апарату) подати до **10 жовтня 2011 р.** Вимоги до тез доповіді: текст повинен бути набраним в форматі Word, формат А4, шрифт – 12, інтервал – 1,5 і всі поля – 2 см. Оргкомітет залишає за собою право відбору тез доповідей, запропонованих до публікації.

Повні тексти доповідей можуть бути надруковані в збірнику наукових праць "Волинські історичні записки".

3. Організаційний внесок 100 грн. (витрати на інформаційні та робочі матеріали конференції, видання програми конференції та збірника наукових матеріалів) подається до оргкомітету під час реєстрації.

Адреса оргкомітету:

Історичний факультет Житомирського державного університету імені Івана Франка, вул. В. Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008. Тел.: (0412) 34-04-38.

E-mail: Volyn IZ@ i.ua

Запрошуємо до участі в конференції всіх зацікавлених осіб

Оргкомітет

ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ

Прізвище _____

Ім'я та по батькові _____

Науковий ступінь _____

Вчене звання _____

Адреса і телефони _____

Тел. _____

E-mail: _____

Місце роботи _____

Посада _____

Тема доповіді _____